
HROBY, HROBKY A POHŘEBIŠTĚ ČESKÝCH KNÍŽAT A KRÁLŮ

Milena Bravermanová – Michal Lutovský

Nakladatelství Libri
Praha 2001

© PhDr. Milena Bravermanová, PhDr. Michal Lutovský, 2001
Illustrations © archiv autorů, Archiv Správy Pražského hradu,
Knihovna AV ČR a doporučená literatura, 2001
Odborní recenzenti: PhDr. Jan Frolík CSc.,
PhDr. Vladimír Kupka Ph. D.
© Libri, 2001

ISBN 80-7277-049-7

Obsah

Předmluva	5
Ediční poznámka	7
Hroby českých panovníků	9
Královská pohřebiště	16
První kostely	18
Nikdy nenalezená hrobka	24
Doba zakladatelů	27
Nenaplněné ambice	31
Aula Regia	35
Dílo Karlovo	39
Pod uherskou korunou	45
Bílý mramor	47
Praha a Vídeň	51
Královská hrobka v chrámu sv. Víta	51
Krypta kapucínského kláštera	63
Klid mrtvých	78
Zakladatelovy kosti	79
Nejposvátnější místo	82
Neporušený hrob	90
Muž, či žena?	99
Bouřlivé osudy slepého krále	103
Hroby nenalezené (a nehledané)	108
Kdo je kdo	111
Strážce ze světa mrtvých	111
Problémy s archeologií	114
Svědectví náušnice	116
Pod nohama světce	119
Zmatky v bazilice	124
Záhadná truhlice	129
Lebka jednookého krále	136
Tumby a sarkofágy	140
Tumby a sarkofágy Přemyslovců	140
Sarkofág Rudolfa II.	142
Habsburské sarkofágy v kapucínské kryptě	144

Honosné tkaniny a královské insignie	159
Látky pro svatou kněžnu	159
Prsten krále Přemysla	168
Pocta padlému králi	170
Bohatý hrob spořivého krále	179
Dřevěné insignie	185
Móda mrtvých	191
Rudolf I. Habsburský	191
Karel IV.	199
Ženy Karla IV.	206
Václav IV. a Jan Zhořelecký	214
Ladislav Pohrobek a Jiří z Poděbrad	219
Ferdinand I. a Anna Jagellonská	223
Maxmilián II.	230
Eleonora	235
Rudolf II.	237
Pompa funebris	245
Svědectví železných kruhů	246
Pláč domu zbraslavského	250
Apoteóza císaře	253
Pohřeb bez krále	256
Zmatek v průvodu	258
Pohřební stabilita	263
Na konci věků	266
Poslední král	276
Poslední pohřeb	278
Čeští panovníci a jejich hroby – přehled	281
Literatura a prameny	288

*Sirý národe český, pěj proto žalozpěv smutný!
Smrtí přemožen jest král s tebou tělesně spjatý,
běda, tvůj rodný král, jaký nikdy už nevstoupí na trůn!*

Zbraslavská kronika

PŘEDMLUVA

Po více než tisíc let vládli českým zemím knížata a králové, kteří na pražský trůn usedli jako právoplatní dědici, případně na něj byli vzdviženi volbou, politickým jednáním či bojem. Jejich činy zaznamenali kronikáři a dějepisci, snažení vladařů se výrazně vepsalo do tváře českých a moravských měst i země samotné. Přes veškerou posvátnost svého úřadu to však byli lidé smrtelní a jejich tělesné schránky nakonec spočinuly v chrámových kryptách a kaplích. Po dlouhá staletí byla pak tato místa centrem úcty národa, který v těžkých dobách často hledal útěchu u rakví svých velkých králů.

V dnešním sekularizovaném, odlidštěném světě jako by nebylo již místa pro úctu náležející vladařům, z jejichž hrobek se do značné míry staly turistické atrakce. Při pohledu na davy proudící kolem přemyslovských hrobových tumb ve svatovítské katedrále či habsburských sarkofágů u vídeňských kapucínů je zřejmé, že zájem diktuje namísto úcty spíše zvědavost a pokřivené vnímání majestátu smrti. Kde jinde by však měl národ nacházet kořeny své identity a čerpat sílu pro další existenci než u hrobů svých knížat a králů. I tato myšlenka stála u zrodu knihy, kterou právě držíte v ruce.

Následující stránky ale nejsou pouze průvodcem po královských pohřebištích. Většina panovnických hrobů byla totiž v průběhu staletí otevřena a čtenář tak spolu s námi může nahlédnout i do nitra královských rakví. Otevírání hrobů bylo zpočátku projevem úcty; pro ostatky králů byla hledána stále lepší a důstojnější místa, rozpadající se schránky nahradily sarkofágy honosnější a trvalejší. Obsah i vzhled rakví tak často vypovídá o úctě a pokoře jdoucí napříč staletími. Zlom v tomto ohledu přinesla až druhá polovina 20. století. Ještě v roce 1928 bylo otevření královské hrobky v chrámu sv. Víta a vyjmutí ostatků vedeno úsilím vybudovat důstojnější prostor pro jejich uložení. Následnou aktivitu kolem královských a knížecích hrobů diktovala však spíše snaha po hlubším poznání cestou archeologického a antropologického výzkumu.

I archeologický výzkum anonymního hrobu příslušníka dávno zaniklého pravěkého či raně historického společenství znesvěcuje místo posledního odpočinku. Žádná lidská kultura nepohřbívala své mrtvé s představou, že někdo z budoucích generací hrob otevře a – byť z ušlechtilých pohnutek – jej bude zkoumat. Žádný člověk neumírá s vědomím, že za pár desetiletí, století či tisíciletí přijde někdo, kdo se bude přehrabovat v jeho kostech či popelu. V případě královských hrobů se ale nabízí i řada dalších znepokojivých otázek. Máme vůbec právo otevírat hroby vladařů? Opravňuje nás k tomu potřeba poznání? Smíme odnímat velkým králům jejich posmrtné koruny a žezla? Kde je hranice, za kterou bychom neměli jít? A jde vůbec o hranice poznání, nebo o meze etiky? Musíme se přiznat, že na tyto otázky nenacházíme ve všech případech uspokojivé odpovědi.

Poškozené a rozpadající se předměty a oděvy mohou být sice po vyjmutí z rakví patřičně ošetřeny, uloženy v odpovídajícím prostředí a obdivovány na výstavách, přesto však lze o oprávněnosti tohoto kroku pochybovat. Prostý růženec, který původně svíraly mrtvé ruce královny Anny Jagellonské, působí v depozitární krabici smutným a více než nepatřičným dojmem... Je zřejmé, že otevírání královských hrobů v moderní době bylo a je v mnoha případech vynuceno okolnostmi, spjatými například s restaurováním náhrobků. Proč však je přitom nutné odstraňovat zbytky mumifikovaných tkání, vyprazdňovat nádoby se srdci, svlékat mrtvá těla, brát z rakve vše a vracet pouze kosti? Není to příliš velká daň za poznání tělesných znaků a zdravotního stavu mrtevých králů?

V textu knihy jsme naše osobní postoje k novodobému otevírání královských rakví a vyjímání hrobové výbavy ponechali stranou. Hroby již byly otevřeny a výbava byla vyjmuta; konzervování, popis a podrobné analýzy předmětů i oděvů jsou tedy jen nutným dalším krokem. Psaní každé kapitoly bylo však výše uvedenými pochybnostmi doprovázeno.

V Praze 26. srpna 2001,
ve výroční den smrti českých králů
Přemysla Otakara II. a Jana Lucemburského
autoři

EDIČNÍ POZNÁMKA

Předkládáme čtenářům povídání o hrobech vládců české země, nejstaršími historicky doloženými Přemyslovci počínaje a posledními Habsburky na českém trůně konče. Nejde ovšem o všeobjímající přehled, který by zahrnoval veškerá známá fakta. Nesnažili jsme se o komplettnost, ale spíše o sestavování pestré mozaiky, pohřbech, především však o hrobech a hrobkách. Jednotlivé kapitoly nejsou ani zdaleka rovnocenné co do významu nálezů, jsou mezi nimi i značné rozdíly rozsahu. V některých oddílech jsme se podrobně „vnořili“ do hrobové výbavy – a jen ohled na čtenáře nám zabránil, abychom se rozepsali o dalších detailech. Na straně druhé existují i nevelká, ale důležitá témata, jimž je třeba věnovat alespoň několik odstavců textu. Nevyváženost jednotlivých kapitol a oddílů závisí navíc nejen na vlastním obsahu hrobu, ale také na stadiu, v němž se nachází konzervování a podrobný průzkum hrobové výbavy.

Stranou jsme ve většině případů ponechali výsledky antropologického studia, zkoumání nemocí, fyzického zjevu i řady dalších obdobných zjištění. Tyto informace nalezneme čtenář v jiných pracích – především lze v tomto ohledu odkázat na řadu knih a statí antropologa Emanuela Vlčka.

Hrobům některých panovníků je věnována pozornost v několika různých kapitolách. Základní životopisné údaje se samozřejmě objevují pouze u první, případně u nejdůležitější z nich. Považujeme za nutné podotknout, že tyto údaje slouží jen pro základní čtenářovu orientaci a při jejich tvorbě jsme si nekladli za cíl uvádět nová, objevená zjištění. Pro celkové poučení lze odkázat na obsažnější obecné práce o českých dějinách a přehledné práce encyklopedického charakteru. Pro novověké období jsou ostatně v poslední době také u nás dostupná obsáhlá díla o Habsburcích, aniž bychom v nich přitom museli číst o třistaleté porobě a utrpení českého národa.

Poděkování

Je naší milou povinností poděkovat všem, kteří se podíleli na textilně-technologických průzkumech tkanin z panovnických hrobů; díky jejich úsilí vydaly textilie pozoruhodná svědectví.

Naše poděkování v tomto ohledu patří PhDr. Nině Bažantové, Alžbětě Bradnové, ing. Andree Čierné, Mechthildě Flury-Lemberg, akad. mal. Vendulce Otavské, PhDr. Karlu Otavskému, ing. Aleně Samohýlové a ing. Romaně Široké.

Za cenné připomínky k textu i výsledné podobě knihy děkujeme jak oběma recenzentům, tak šéfredaktorovi nakladatelství Libri PhDr. Františku Honzákovi.

HROBY ČESKÝCH PANOVNÍKŮ

Místo odpočinku prvního historicky doloženého Přemyslovce **Bořivoje I.** († asi 889) zůstává stále neobjeveno. Za místo uložení Bořivojovy tělesné schránky byl dříve mylně považován hrob odkrytý Kamilem Hilbertem při přestavbě svatovítské katedrály v centrální části původní rotundy sv. Víta. Podle nejnovějších archeologických pozorování byl ale tento hrob (označovaný v odborné literatuře jako K1) zasypan až v době existence rotundy; je tedy vyloučeno, aby v něm byl pohřben Bořivoj, zesnulý více než dvacet let před započatím stavby kostela.

Po Bořivojově smrti se vlády v Čechách chopil na několik let velkomoravský kníže **Svatopluk** († 894). Čechám ale vládl ze svých moravských sídel a pohřben byl na Moravě. Jedna z pravděpodobných hypotéz hovoří o boční kapli chrámového komplexu v Sadech u Uherského Hradiště.

Bořivojův syn **Spytihněv I.** († 915) byl nejspíše pohřben v jediné tehdy stojící církevní stavbě na Pražském hradě – v kostelíku Panny Marie. Dvě kostry objevené v hrobce uvnitř kostelní stavby bývají tak oprávněně spojovány s pozůstatky Spytihněva I. a jeho manželky, jejíž jméno neznáme. Spytihněvův bratr **Vratislav I.** († 921) byl pohřben v ještě nedokončené bazilice sv. Jiří, kterou sám založil. V rámci kostela byl hrob po několika desetiletích přemístěn při úpravách souvisejících s přestavbou baziliky pro účely prvního ženského kláštera v Čechách. Na počátku vlády Václava IV. byly Vratislavovy kosti vyjmuty z hrobu pod podlahou kostela a v olovené schráně uloženy do nadzemní tumby.

Tělo Vratislavova staršího syna **Václava** († patrně 935) bylo nejprve uloženo v místě jeho vraždy, ve Staré Boleslavi, v kostele sv. Kosmy a Damiána. Boleslav I. je nechal posléze přenést na Pražský hrad a pohřbít v jižní apsidě rotundy sv. Víta, Václavem založené. Při všech pozdějších přestavbách ústředního chrámu českého království bylo místo posledního odpočinku zemského patrona plně respektováno, a nalézá se tudíž půdorysně stále na tomtéž místě, od gotické přestavby chrámu ve svatováclavské kapli. Za vlády Karla IV. byly ovšem světcovy kosti vyzdvíženy ze země a uloženy do nadzemní tumby. Části ostatků jakožto relikvie tvoří součást svatovítského pokladu.

Co se týče Václavova bratra **Boleslava I.** († 972), není zcela jisté, kde byl pohřben a s jakým hrobem můžeme ztotožnit místo jeho posledního odpočinku. Mohl být pochován na rodovém pohřebišti v bazilice sv. Jiří, z hlediska archeologického pozorování není ovšem vyloučeno ani ztotožnění Boleslavova hrobu s hrobem uprostřed rotundy sv. Víta, označovaným jako K1. S jistotou ale Boleslavův hrob zatím identifikovat nedokážeme. Boleslavův syn **Boleslav II.** († 999) byl pohřben na rodovém pohřebišti nejstarších Přemyslovců v kostele sv. Jiří, jeho hrob lze nejspíše ztotožnit s hrobem č. 98, objeveným Ivanem Borkovským uprostřed baziliky. Nejstarší syn Boleslava II., **Boleslav III.** († 1034?) zemřel po dlouholetém věznění v jakémsi polském klášteře, byl pohřben neznámo kde a jeho hrob se nenašel. Neznáme ani hrob jen krátce vládnoucího **Vladoivoje** († 1003). Je otázkou, zda tento panovník (snad polský příbuzný Přemyslovců) byl vůbec pohřben v Praze. I kdyby k tomu došlo, patrně mu nepříslušelo místo na knížecím pohřebišti u sv. Jiří. Polský kníže **Boleslav Chrabrý** († 1025), syn Měška I. a Přemyslovny Doubravky, vládl v Čechách na počátku 11. století jen krátce a byl pohřben po boku svého otce v katedrále sv. Petra a Pavla v Poznani. Pozůstatky obou hrobů, silně poničené pozdějšími přestavbami, byly identifikovány uprostřed původní lodí několikrát přestavované poznaňské baziliky.

Další synové Boleslava II. – knížata **Oldřich** († 1034) a **Jaromír** († 1035) – byli nejspíše pochováni na rodovém pohřebišti v bazilice sv. Jiří. Identifikace jejich hrobů není ale zcela nepochybná a názory na konkrétní polohu hrobů se liší. Není dokonce vyloučeno, že Jaromíra pochovali na jiném, dosud neznámém místě. Tělo Oldřichova syna knížete **Břetislava I.** († 1055) bylo pohřbeno v rotundě sv. Víta a po několika letech k němu byla uložena i jeho zemřelá choť Jitka. Hrob manželského páru byl přenášen spolu se zásadními přestavbami kostela – nejprve do baziliky sv. Víta, v roce 1377 pak do kaple sv. Trojice v nové gotické katedrále. Ve stejné kapli se nachází i gotická tumba s ostatky Břetislavova syna **Spytihněva II.** († 1061). Knížete nejprve pohřbili ve svatovítské bazilice, s jejíž stavbou rok před smrtí započal, a na dnešní místo byly knížecí kosti uloženy po vybudování gotické katedrály v roce 1377.

Spytihněvův bratr, kníže a první český král **Vratislav II.** († 1092), nalezl místo posledního odpočinku v kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Tam totiž po neshodách se svým bratrem, pražským biskupem Jaromírem, přenesl knížecí sídlo. Vyšehradská

královská hrobka, do níž byl nedlouho po Vratislavovi uložen i jeho krátce vládnoucí bratr **Konrád I. Brněnský** († 1092), se dosud nenašla. Ostatky nejstaršího Vratislavova syna **Břetislava II.** († 1100) byly uloženy do baziliky sv. Víta na Pražském hradě, po gotické přestavbě katedrály do kaple sv. Jana Křtitele. V téže kapli spočinulo i tělo dalšího Vratislavova syna, knížete **Bořivoje II.** († 1124), také nejprve pohřbeného v románské bazilice.

Svatopluk († 1109), příslušník moravské větve Přemyslovců, který Bořivoje II. na čas vypudil z trůnu, byl patrně pohřben v nově založeném benediktinském klášteře v Kladrubech, kde nalezl místo posledního odpočinku i další z Vratislavových synů, kníže **Vladislav I.** († 1125), zakladatel Kladrubského kláštera. Vladislavův bratr **Soběslav I.** († 1140) se rovněž nenechal pohřbít na Pražském hradě – jeho tělo spočinulo v hrobce pod chrámem sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.

Soběslavův nástupce, syn Vladislava I., kníže a pozdější král **Vladislav II.** († 1174) zemřel v německé emigraci a byl nejprve pochován v Míšni. Později došlo k převozu jeho těla do Čech a pohřbení v jím založeném premonstrátském klášteře na Strahově. Jeho hrob zde dosud nebyl objeven. Stejně tak se nepodařilo jednoznačně identifikovat hrob Vladislavova syna **Bedřicha** († 1189). Kníže byl pohřben v bazilice sv. Víta na Pražském hradě a po vybudování gotické katedrály jeho tělo snad spočinulo v královské kryptě.

Kníže **Soběslav II.** († 1180), který na pět let vypudil Bedřicha z trůnu, zemřel sice v cizině, jeho ostatky však byly převezeny do Čech a uloženy ve vyšehradské hrobce Přemyslovců. **Konrád II. Ota** († 1191) z moravské větve Přemyslovců skončil rovněž mimo hranice českého knížectví. Po prvotním pohřbení v montecassinském klášteře v Itálii byly jeho kosti převezeny do Čech a uloženy v bazilice sv. Víta na Pražském hradě. Po gotické přestavbě katedrály byly patrně sneseny do královské krypty.

Bratr Soběslava II., kníže **Václav II.** († patrně 1192), byl po několikaměsíční vládě vyhnán ze země, zemřel v cizině a místo jeho pohřbu není známo. Tělo dalšího českého knížete, **Jindřicha Břetislava** († 1197), spočinulo na neznámém místě kláštera v Doksanech. Mimo Prahu byl pohřben i jeho nástupce **Vladislav Jindřich** († 1222). Po krátké pražské vládě spravoval ještě dlouhá léta maršalství moravské a posléze byl pohřben v klášteře na Velehradě.

Syn krále Vladislava, první dědičný český král **Přemysl Otakar I.** († 1230), nalezl místo posledního odpočinku na Pražském hradě,